

Hesse's reïncarnatie

Hermann Hesse gold als de cultschrijver van de flowerpower, en die reputatie werkte in later jaren tegen hem. Maar New Age en de hernieuwde belangstelling voor spiritualiteit lijken nu een nieuwe Hesse-manie te ontketenen.

Hans Hoenjet

Cultschrijvers hebben het moeilijk. De dweepzucht en adoratie van hun lezers staat een kritisch oordeel over hun ware betekenis vaak zo in de weg dat ze in het schemergebied van de trends en de mode belanden. Zo kon het gebeuren dat Hermann Hesse (1877-1952) de bedenkelijke reputatie van puberteitsprozaïst en grossier in oosterse wijsheden kreeg.

Zelf karakteriseerde hij zich ooit als een transitofiguur. Iemand die nog met een been in de romantische klassieke traditie stond en in afwachting van een nieuwe literatuur in psychobiografieën verslag deed van zijn zoektochten naar Verlossing. De toekenning van de Nobelprijs bleek geen waarborg voor zijn definitieve opname in het walhalla van de wereldliteratuur. Hij mocht dan wel in 1946 gelauwerd zijn door het Stockholmse comité, zijn reputatie als neo-romanticus en oosterse wijsgeer werkte als een brevet van literair onvermogen. Had de jury hem onderscheiden vanwege zijn pacifisme en niet-aflatende gefulmineer tegen nationalisme, nazisme en oorlogshitserij, of was men echt zo onder de indruk van zijn *Glasperlenspiel*, *Narziss und Goldmund*, *Steppenwolf* en *Demian* geweest?

Na zijn dood zakte Hesse langzaam weg in de vergetelheid, maar medio jaren zestig herrees hij uit zijn literaire graf. Zijn oeuvre werd mateloos populair, onder meer in Japan en Amerika, waar zijn werk ongekend hoge oplagen behaalde. Timothy Leary riep hem uit tot goeroe. Een Californisch Hesse-genootschap stelde onomwonden vast dat de schrijver God was. Ook aan Nederland ging de Hesse-manie niet voorbij. In het underground-organen Aloha beweerde Hans Plomp dat de vooroorlogse romantiek van Hesse precies datgene was wat 'de zieke westerse cultuur' nodig had. Zowel De Bezige Bij als De Arbeiderspers beijverden zich voor de integrale vertaling van zijn werk. De honderdste geboortedag van Hesse genereerde opnieuw een stortvloed aan publi-

caties over hem, van koffietafelboeken met foto's tot uitgaven van zijn correspondentie.

Begin jaren tachtig verwerd Hermann Hesse van literair profeet tot jeugdzonde. Menigeen associeerde hem met het bankroet van de flowerpower en het studentenprotest. Hesse's hyperindividualisme en gekoketteer met Chinese en Indische wijsheden appelleerden niet aan de non-nonsense mentaliteit. Die scepsis was niet van vandaag of gisteren. Vertalers als Pé Hawinkels en Thomas Grafdijk, die nota bene zijn werk in Nederland introduceerden, typeerden het grootste deel van zijn werk als 'edelkitsch' en 'slappe Duitse zielsromantiek'.

Opnieuw willen uitgevers ons nu doen geloven dat de tijd rijp is voor een herrijsen van Hesse. Sinds het begin van de jaren negentig worden zijn romans opnieuw uitgebracht en verschijnen er onder fantasietitels als *De liefdesverhalen* bloemlezingen van zijn vertellingen. Zou een jonge generatie lezers opnieuw weglopen met zijn werk of is de hoop op een nieuwe Hesse-Welle ijdel? Zijn New Age, de hernieuwde belangstelling voor spiritualiteit en modieuze echo's van de jaren zestig en zeventig in popmuziek en mode voldoende om een nieuwe Hesse-manie te ontketenen?

Paradoxe ironie: zelden zal er een Duitstalige cultschrijver zijn geweest, die zijn afkeer van literaire modes en de culturele conjunctuur zo openlijk beleed als Hermann Hesse. De kunst om de verzoeken van de wereld te verzaken, was hem met de paplepel ingegoten. Als zoon van extreem vrome protestanten, die in de zending in Indië hadden gewerkt, leek hij voorbestemd tot dominee of theoloog.

Hesse groeide op in het pastorale Schwaben dat in de onlangs verschenen verhalenbundel *De liefdesverhalen* vaak als decor fungeert. Hesse's ouders hoopten dat Hermann in hun voetsporen zou tre-

ABC PRESS

den en stuurden de weerspannige knaap op zijn veertiende naar de strenge protestantse kloosterschool Maulbronn. Drie maanden lang voelde hij zich er heel gelukkig, zo blijkt uit zijn correspondentie, maar op een dag nam hij de benen. Het was een dramatische breuk met zijn ouders en een heftige confrontatie met de zinnelijke pool van zijn natuur.

Evenals de verscheurde protagonist uit de middeleeuwse roman *Narziss en Goldmund* ging de jonge Hesse gebukt onder de spanning tussen logos en eros, geest

en lichaam, contemplatie en zinnelijkheid. Het was een thematiek die hij zijn leven lang in allerlei variaties en toonaarden zou exploreren. In zijn puberjaren deed Hesse verwoede pogingen om te ontdekken welke loopbaan het geschiktst voor hem was. Al vroeg droomde hij ervan 'dichter' te worden, maar voor dit beroep bestond geen opleiding en de maatschappelijke status was laag. Hesse volgde een jaar gymnasium, werkte als leerling bij een klokkengieterij, volgde toen een driejarige cursus voor de boekhandel

en leek ten slotte zijn rust als antiquaar te vinden.

Op foto's uit zijn adolescentie oogde hij als een studentikoze Werther, een oprechte dilettant, fragiel en fijngevoelig, een estheet met een sterke hang naar ascetisme en individualisme. Hij debuteerde in 1899 met *Romantische Lieder*, een sentimentele, uiterst lyrische poëziebundel die sterk leunt op de stijl van hoog-romantische voorgangers als Eichendorff, Novalis en Kleist.

De grote doorbraak volgde toen in

1904 *Peter Camenzind* verscheen. De met Rousseau-achtige denkbeelden doordrenkte roman maakte hem op slag beroemd. Hoewel het verhaal van de boerenjongen Camenzind nauw verwant was met de broeierige, van noodlotsfeer doortrokken *Verwirrungen des Zöglings Törless*, haalde Hesse de artistieke kwaliteit van Musil bij lange na niet. Daarvoor schreef hij te abstract, te pathetisch en uitleggerig. De revenuen van zijn roman stelden hem in staat 'een simpel en eerlijk leven' in het Badense dorp Gaienhofen aan de Untersee te gaan leiden. Hij huwde de negen jaar oudere pianiste Maria Bernoulli. Ze vestigden zich in een leegstaand boerenhuis. Daar brak de tijd aan die hij later met enige ironie als 'de burgerlijke periode' zou typeren. De pastorale eindigde als een nachtmerrie. Maria schonk hem drie kinderen en werd na een serie depressies krankzinnig. In 1923 werd het huwelijk ontbonden en verkreeg Hesse de Zwitserse nationaliteit.

Er zouden nog twee andere huwelijken volgen. Een met Ruth Wenger, dat slechts enkele maanden standhield en het laatste met de negentien jaar jongere Ninon Ausländer, met wie hij tot het eind van zijn leven in het dorp Montagnola in het Zwitserse Tessin zou blijven wonen. Tussendoor kuurde hij, ging in psycho-analyse en maakte enkele reizen naar het Verre Oosten.

Hesse schiep zijn werk in betrekkelijke afzondering en mengde zich nauwelijks in het Duitse literaire leven. Hij zag zichzelf als 'overgangsfiguur', een bruggenbouwer tussen Kleist, Goethe en Eichendorff en de toekomstige literatuur. Taalvernieuwing of vormexperimenten zijn bij hem ver te zoeken, of het zou het laatste deel van de *Steppenwolf* moeten zijn, waarin hij een surrealistisch spel speelt met de identiteiten van hoofdpersoon Harry Haller, die in een spiegelkabinet wordt rondgeleid en de gruwelen van de door Hesse zo verafschuwde feuilletonistische negentiende en twintigste eeuw moet leren verdragen en als een inherent deel van zichzelf accepteren.

Wie opnieuw van Hesse's romantische gemijmer wil genieten, moet de argeloze dweepphantasie uit zijn adolescentie reanimeren. De in *De liefdesverhalen* gebundelde prozastukken zijn elegisch en liefvallig. Hesse fictionaliseert hier vol weemoed zijn jeugdijaren in Schwaben. Het conflict tussen kunstenaarschap en burgerlijke plichten, dat hij in *Demian* zou verbeelden, speelt in deze vertellingen nog een ondergeschikte rol. Wie deze ver-

tellingen leest, waant zich in de nadagen van Toergenev en Tsjechov. Stemningsbeelden, fijnzinnige waarnemingen, zielkundige ontleding en beschaafde sensualiteit voeren de boventoon.

Het merendeel van deze liefdesverhalen schreef hij tussen 1906 en 1913. Ze zijn klassiek opgebouwd, kunstig, fantasievol, impressionistisch en van een bijna weemakende tederheid. We bevinden ons hier in de landelijke, kleinburgerlijke wereld van Schwaben die het decor vormde van Hesse's jeugdijaren. Natuur en landschap zijn bezielend. In deze sfeer van naïef geluk en lotsverbondenheid situeert hij zijn verhalen over ontwakende liefde of het leven van eenvoudige ambachtslieden, boeren en huisleraren. Het is idyllische, romantische vertelkunst in de beste betekenis van het woord.

De vraag of Hesse de sceptische lezer van nu nog kan ontroeren, is vooral een vraag naar de mate waarin zijn stijl en boodschap vuurvast zijn gebleven. De ontwikkelingsroman *Narziss en Goldmund* balanceert op de rand van de kitsch, maar ondanks de breedprakige stijl en valse nostalgie blijft het een overtuigend boek over het eeuwige conflict tussen zinnelijkheid en spiritualiteit. *Siddharta* is te zoeftig, didactisch en schematisch om nog werkelijk te kunnen overtuigen. Echter, doorschoten met eigentijds cynisme, gewaagd door zijn honende, grimmige toon, en uiterst genietbaar aan het slot, is en blijft *De Steppenwolf*. Het boek leert dat de identiteit van de mens veelvormig is, en dat humor en schoonheid, hier gesymboliseerd door Mozart's *Zauberflöte*, noodzakelijk zijn om cynisme en nihilisme te overwinnen.

Hesse's lezersschare groeide enorm doordat hij psychische problemen en geestelijke crises zo fijnzinnig kon ontleden. Hij schreef in feite zielsbiografieën waarin hij zijn innerlijke problemen als uitgangspunt koos en via een catharsis probeerde te bezweren. Staat menig schrijver op voet van oorlog met de werkelijkheid en de wereld zoals die is, Hesse onderkent dit conflict wel, maar preekt harmonie met de realiteit. Hij wil tot een vergelijk komen met de door hem verafschuwde uitwassen van de moderniteit.

De opkomst van de industrie en techniek, de terreur van de massamedia, de massificering en gelijkschakeling waren hem een gruwel en deden hem de laatste veertig jaar van zijn leven in de arcadische entourage van het dorp Montagnola in het Zwitserse Tessin doorbrengen. Uit deze periode dateert de beroemde foto

van Hesse met de strooien hoed. Veelzeggend was ook het bordje 'Bitte kein Besuch' dat op het toegangshek van zijn tuin was geplaatst, om de wassende stroom literaire pelgrims op een afstand te houden. Tegen wil en dank was hij een leermeester en geestelijk raadsman geworden. Een geur van heiligheid omgaf hem. Hesse, die tijdens het Interbellum met modder was besmeurd vanwege zijn agitatie tegen de oorlogshitserij, het antisemitisme en het nationalisme, had geleerd hoe wisselvallig de publieke opinie is.

Vaak is hem verweten dat zijn hyperindividualisme en naïeve verheerlijking van het landleven, zijn hang naar mythe en romantiek, voortkwamen uit hetzelfde levensgevoel dat de Duitse burgerlijke middenklasse en Germaanse *Wandervögel* in de armen van het nationaal-socialisme dreef. Die griezelige parallel heeft Hesse nooit fundamenteel erkend. Van sympathie voor de luidruchtige retoriek van het nazisme kon hij echter niet beticht worden. Daarvoor was hij te individualistisch, te beschaafd en erudiet. Zijn onvermoeibare inspanningen om het beste van de Duitse cultuur te conserveren vonden hun neerslag in de talloze artikelen en boekbesprekingen en in de bloemlezingen die hij verzorgde voor het Fischer-Verlag en later voor het fonds van zijn vriend en uitgever Peter Suhrkamp.

Nee, het is iets anders dat bij Herman Hesse wringt: niet zijn bijna solipsistische afzondering, zijn pathetische non-conformisme of zijn humorloosheid, maar het feit dat zijn wazige wereldbeeld zich zo leent voor annexatie door monomane zwevers. Zoals eind jaren zestig, begin jaren zeventig horden hippies Hesse raadpleegden om antwoord te vinden op hun zielkundige problemen, zo zouden ook nu weer talloze New Age-adepten zijn werk kunnen gaan interpreteren als een veredelde Tjing.

En dat terwijl Hesse ooit in een brief aan een radeloze lezer schreef: "Ik kan uw vragen niet beantwoorden, ik kan mijn eigen vragen niet beantwoorden. Ik sta even radeloos en gekweld tegenover het leven als u." Wanneer uitgever deze hartenkreet op het buikbandje van elke nieuwe vertaling afdrucken, zal het met die tweede Hesse-*Welle* best meevallen. ▀

Herman Hesse: *De liefdesverhalen*. De Arbeiderspers. f39.90. De overige genoemde titels verschenen bij De Bezige Bij, de AP en Suhrkamp.